

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.117-122>

David Movrin

Likovna oprema Lovrenčičevih

Metamorfoz

Ko sva se s prevajalčevim vnukom dr. Andrejem Vovkom že pred časom pogovarjala o tem, kako pravzaprav zastaviti urejanje in objavo ohranjenega rokopisa, je beseda nanescala tudi na likovno opremo. Na to, kako bralcem prevoda vsaj nekoliko posredovati to, kar je Johann Jacob Volkmann zapisal leta 1772, da »Ovidijeve *Metamorfoze* spadajo v kiparski in slikarski umetnosti med najpomembnejše snovi. Umetnik, ki jih ne pozna temeljito, ne zmora posnemati Starih, ljubitelj in učenjak pa ne more veljati za poznavalca umetnin, če se ni dodobra seznanil s starimi zgodbami in z naukom o bogovih, ki je z njimi povezan.«¹ Vprašanje ni lahko, problem, ki se z vso ostrino pojavi pri Ovidiju, je preoblike izbire, *l'embarras du choix*.

Kako izbrati v bogati zgodovini recepcije pri pesniku, ki s svojim delom ni preobrazil le rimske književnosti, temveč so imele njegove *Metamorfoze* dejansko »večji vpliv na umetnost in literaturo kot katerokoli drugo latinsko delo«?² Še več, kako ravnati pri tistem njegovem delu, ki ga nemara najbolj nestrpnost pričakujejo ravno umetnostni zgodovinarji? (V mesecih, ki so sledili prvi delni objavi Lovrenčičevega besedila, sem dobil vrsto pisem s prošnjami za še neobjavljene odlomke v slovenskem prevodu; kaj takega se mi pri drugih antičnih avtorjih še ni zgodilo.)

Osnovna dilema, ali izbirati med vrhunskimi umetniki in velikimi imeni, kot so denimo Tizian, Pieter Brueghel, Diego Velázquez, John William

1 Emilijan Cevc, »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih *Metamorfoz*«, v: Publij Ovidij Naso: *Metamorfoze*; izdal Janez Vajkard Valvasor, *Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984), 263, kjer citira *Metamorfoze* v izboljšani izdaji dela Joachima von Sandrart, *Teutsche Academie der edlen Bau-, Bild- und Mahlereykünste*.

2 Elaine Fantham, *Ovid's Metamorphoses* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 133. Več o tem Christopher Allen, »Ovid and Art«, v: *The Cambridge Companion to Ovid*, ur. Philip Hardie (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

Waterhouse ali Pablo Picasso, ki pa praviloma niso obravnavali celotnega besedila, ali med danes manj znanimi poustvarjalci, kot sta Bernard Salomon in Antonio Tempesta,³ je bila hitro rešena. Deloma tudi zaradi omejitev glede barvnega tiska so se kot najprimernejše pokazale serije lesorezov ali bakrerezov, ki jih celo enobarvna stran znanstvene revije lahko posreduje v razmeroma avtentični podobi. Toda katero izbrati?

Za Kranjce privlačna možnost je denimo Valvasorjev album 96 bakrerezov z naslovom *Ovidii Metamorphoseos (sic) icones*, ki je na Bogenšperku izšel leta 1680 in je pred časom znova izšel kot faksimile.⁴ Emilijan Cevc ugotavlja, da so Valvasorjevi bakrerezci »do pike prekopirali« *Metamorfoze*, ki jih je leta 1602 v Kölnu izdal Crispijn de Passe pod naslovom *Metamorphoseon Ovidianarum typi aliquot artificiosissime delineati, ac in gratiam studiosae iuventutis editi per Crispianum Passaeum*. Vendar so pri tem izpustili 32 od izvirnih 128 ilustracij, med njimi nekatere najbolj znane zgodbe, denimo zlato dobo, Apolona in Dafne, Aktajona in Diano, Venero in Adonisa. Zdi se, da so izpuščeni prizori s poudarjenimi golimi ženskimi figurami, Cevc je v tem videl Valvasorjev »strah pred očitki tankovestnih moralizirajočih sodobnikov«.⁵ Valvasor je bil na pesnika iz Sulmone posebej navezan in *Iconotheca Valvasoriana* prinaša niz ilustracij iz *Metamorfoz* različnih provenienc (Goltziusova delavnica, Crispijn de Passe st., Johann Sadeler, Antonio Tempesta, Georg Andreas Wofgang).⁶ Tudi tamkajšnje serije so nekatere bolj, nekatere manj obsežne in fragmentarne; Goltzius ima 40 podob, Wolfgang 24, de Passe 7, Sadeler 3, Tempesta eno samo.

Bistveno popolnejša je serija 178 ilustracij, ki jo je za svojo izdajo, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* iz leta 1557, pripravil Bernard Salomon iz Lyona (1508–1561).⁷ Njegove podobe obsegajo celotne *Metamorfoze*, ki pa niso izšle v izvirnih heksametrih, temveč v 178 rimanih osemvrstičnicah (Slika 1).⁸

Njegovo delo je imelo velik vpliv, nastal je nov tip izdaje, po kateri so se nato zgledovali številni ilustratorji – van der Borch, Tempesta, van der Passe in drugi.⁹ Salomon je bil mojster zlasti v posredovanju gibanja, prese-

3 Natančen pregled ponuja Max Dietmar Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen* im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert«, v: *Vorträge der Bibliothek Warburg 1926-1927*, ur. Fritz Saxl (Leipzig: Warburg, 1930).

4 Branko Reisp, »Valvasorjeva izdaja Ovidijevih *Metamorfoz*«, v: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984).

5 Cevc, »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih *Metamorfoz*«, 272.

6 Janez Vajkard Valvasor, *Vnderschiedliche Ovidische Metamorphoseos, poetische, Virgilische, amorosische, vnd sonsten dergleichen Kupfferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupfferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen*, *Iconotheca Valvasoriana* (Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, 2007).

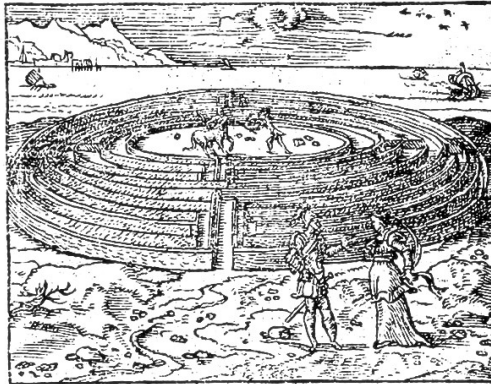
7 Pregled njegovega dela je objavil Peter Sharratt, *Bernard Salomon: illustrateur lyonnais* (Ženeva: Droz, 2005).

8 Bernard Salomon, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* (Lyon: J. de Tournes, 1557).

9 Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen*«, 79.

netljiva pa je tudi njegova bogata domišljija, ki išče vselej nove in zanimive prizore ter se le redko ponavlja, raziskovalci omenjajo njegov »pripovedovalski talent« ter pretanjenost njegovih ilustracij, ki tehniko lesoreza izrabijo do njenih skrajnih zmožnosti.¹⁰ Tudi to je razlog, da so njegove upodobitve našle toliko posnemovalcev.

Theſeus & Ariadne.

*Theſee allant contre le Minotaure,
Au Labirint de Dedale enfermé,
Comme douteux, ſe ſorti il rememore,
Trouve ſecours, lui d'Ariadne aymé:
Or ayant donq le fier monſtre aſſommé,
Il ſort vainqueur, voire Dieu merci elle:
Puis l'emmena, mais (dont il eſt blâmé)
Il la laiſſa, le fans traitre infidelle.*

Slika 1: Tezej se z Ariadno pred labirintom pripravlja na spopad z Minotavrom; Bernard Salomon, *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée* iz leta 1557, str. 92.

Mednje sodi tudi nemški lesorezec in graver Virgil Solis (1514–1562), ki se je s svojimi ilustracijami slednjič znašel ob Lovrenčičevem prevodu v tej in v prejšnjih številkah revije *Keria*.¹¹ Živel in delal je v Nürnbergu, njegov slog velikokrat opisujejo kot eklektičen in dekorativen, nanj so poleg zgoraj omenjenega Salomona vplivali zlasti Albrecht Dürer, Peter Flötner in Sebald

¹⁰ Ibid., 81.

¹¹ Natančen popis njegovih stvaritev je prvi objavil A. Andresen, »Die Holzschnittwerke der Virgil Solis: Maler, Kupferstecher und Formschneider«, *Archiv für die zeichnenden Künste* 10 (1864). Svetopisemske lesoreze posebej obravnava Eduard Edgar von Ubisch, *Virgil Solis und seine biblischen Illustrationen für den Holzschnitt* (Leipzig: Ramm & Seemann, 1889).

Beham. Za frankfurtskega založnika Sigmunda Feyerabenda je pripravil svojo zrcalno preslikano serijo vseh 178 Salomonovih upodobitev.¹² Njegove inačice so večje, 6×8 cm namesto $4,2 \times 5,4$ cm. Medtem ko so bili Salomonovi lesorezi v splošnem slabo odtisnjeni, pogosto neostri in medli, se je Solis tiska lotil skrbneje, obrisi so krepkejši, črna izrazitejša in celota ostra.¹³ Čeprav Solis v podrobnostih nemara ni dosegal Salomonove veščine, je obrtna kvaliteta njegovih izdelkov bralce očitno navdušila in v naslednjih desetletjih so sledile nove in nove izdaje.¹⁴ Lovrenčičevi primorski naturi bi se bržkone dopadlo dejstvo, da edini izvod v slovenskih knjižnicah hranijo v Piranu.

Slika 2: Virgil Solis na portretu, ki ga ustvaril njegov pomočnik Balthasar Jenichen; ta je po njegovi prezgodnji smrti prevzel njegovo delavnico in se oženil z njegovo vdovo Margareto (Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig, signatura B Jenichen AB3.3).

12 Virgil Solis, *Pub. Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri XV, in singulas quasque fabulas argumenta, ex postrema Iacobi Micylli recognitione* (Frankfurt: Apud Iohannem Feyrabend, 1587).

13 Henkel, »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen*«, 88-89.

14 Njegovo delo podrobneje popisuje Ilse O'Dell-Franke, *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis* (Wiesbaden: Steiner, 1977). Najnovejši katalog prinaša W. H. Hollstein, *Virgil Solis* (Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2005). Ilustracije, zbrane v seriji, so objavili W. H. Hollstein, Dieter Beaujean in Giulia Bartrum, *Virgil Solis, Book Illustrations* (Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2006).

BIBLIOGRAFIJA

- Allen, Christopher. »Ovid and Art«. V: *The Cambridge Companion to Ovid*, ur. Philip Hardie, 336–67. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Andresen, A. »Die Holzschnittwerke der Virgil Solis: Maler, Kupferstecher und Formschneider«. *Archiv für die zeichnenden Künste* 10 (1864): 316–63.
- Cevc, Emilijan. »Umetnostnozgodovinski pogled na Valvasorjevo izdajo Ovidijevih Metamorfoz«. V: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali, 263–79. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Fantham, Elaine. *Ovid's Metamorphoses*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Henkel, Max Dietmar. »Illustrierte Ausgaben von Ovids *Metamorphosen* im XV., XVI. und XVII. Jahrhundert«. V: *Vorträge der Bibliothek Warburg 1926–1927*, ur. Fritz Saxl, 58–144, Tafel I–XLV. Leipzig: Warburg, 1930.
- Hollstein, W. H., Dieter Beaujean in Giulia Bartrum. *Virgil Solis, Book Illustrations*. Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2006.
- Hollstein, W. H. *Virgil Solis*. Ouderkerk aan den IJssel: Sound & Vision Publishers, 2005.
- O'Dell-Franke, Ilse. *Kupferstiche und Radierungen aus der Werkstatt des Virgil Solis*. Wiesbaden: Steiner, 1977.
- Reisp, Branko. »Valvasorjeva izdaja Ovidijevih Metamorfoz«. V: *Publij Ovidij Naso: Metamorfoze; izdal Janez Vajkard Valvasor, Bogenšperk 1680, faksimilirana izdaja*, ur. Severin Šali, 197–203. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Salomon, Bernard. *Illustrations de La Métamorphose d'Ovide figurée*. Lyon: J. de Tourne, 1557.
- Sharratt, Peter. *Bernard Salomon: illustreateur lyonnais*. Ženeva: Droz, 2005.
- Solis, Virgil. *Pub. Ovidii Nasonis Metamorphoseon libri XV, in singulas quasque fabulas argumenta, ex postrema Iacobi Micylli recognitione*. Frankfurt: Apud Iohannem Feyrabend, 1587.
- Ubisch, Eduard Edgar von. *Virgil Solis und seine biblischen Illustrationen für den Holzschnitt*. Leipzig: Ramm & Seemann, 1889.
- Valvasor, Janez Vajkard. *Vnderschiedliche Ovidische Metamorphoseos, poetische, Virgilische, amorosische, vnd sonsten dergleichen Kupferstich, welche von vnderschiedlichen Mahlern, Kupferstechern vnd andern Künstlern inventirt, gezeichnet, vnd ins Kupffer gestochen*, Iconotheca Valvasoriana. Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri SAZU, 2007.

IZVLEČEK

Likovna oprema Lovrenčičevih *Metamorfoz*

Med izzive pri urejanju dela, kakršno je rokopis z Ovidijevimi *Metamorfozami* dr. Joža Lovrenčiča, sodi tudi odločitev za likovno opremo. Ena od možnosti bi bil album bakrorezov iz Valvasorjeve delavnice, ki pa izpusti nekatere najbolj znane zgodbe. Popolnejša je serija 178 ilustracij, ki jo je pripravil Bernard Salomon. Med njenimi mnogimi predelavami je bila morda zaradi kvalitetne izvedbe najodmevnejša tista, ki jo je objavil nemški lesorezec Virgil Solis. Lovrenčičevi primorski naturi bi se bržkone dopadlo dejstvo, da edini izvod v slovenskih knjižnicah hranijo v Piranu.

ABSTRACT

The art accompanying the *Metamorphoses* by Joža Lovrenčič

The challenges of editing a translation, such as the one preserved in the manuscript with Ovid's *Metamorphoses* by dr. Joža Lovrenčič, include deciding about the art that accompanies the text. One of the options are the copper engravings from the workshop of Johann Weichard Valvasor; however, they omit some of the central stories. A more complete series of 178 illustrations was created by Bernard Salomon. Among its many versions, the one published by the German woodcutter Virgil Solis stands out due to its quality. Lovrenčič himself came from the Slovenian Littoral and perhaps he would delight in the fact that the single copy in Slovenian libraries is preserved in Piran.